

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים מ"ט עמוד א'

בגמ', ר"א בר צדוק אומר פ"א שבת אבא ביבנה, וחל י"ד להיות בשבת, ובא זונין ממונה של ר"ג.

א. היום בש"ק בעת השיעור, הערתי שלעיל (ג.) תוס' מקשה על ר"י בן בתירא שישב בנציבין, ולא עלה לרגל לאכול קרבן פסח בירושלים, והכא תוס' לא מקשים על רבן גמליאל הנשיא, ועל רבי צדוק שישבו בערב פסח ביבנה, ולא עלו לרגל לירושלים לאכול קרבן פסח. ואחד מהלומדים השיב, שאולי היה זה כבר אחר חורבן ביהמ"ק, והשבת, שמהגמ' בגיטין משמע שרבן גמליאל הנשיא כבר נסתלק לפני חורבן ביהמ"ק.

וראיתי בספר כפתור ופרח **לרבי אשתורי הפרחי** (מתלמידי הרא"ש) בסוף פרק י"א כתב וז"ל: "ביבנה תמצא קבר רבן גמליאל היום בבנין נאה מאד על ציונו. אבל נרצה לדעת אי זה ר"ג הוא, **שהרי לא היו אלא שנים**, ר"ג הזקן, זקן רבי, ור"ג בנו של רבי. **ואם כן נאמר שהוא ר"ג הזקן**, והוא שאמרו עליו (סנהדרין ל"ב:), הלך אחר ב"ד יפה אחר ר"ג ליבנה. **והראיה על זה דאמרין פרק אלו עוברין** (שם), אמר רבי אלעזר ב"ר צדוק פעם שבת אבא ביבנה, וחל י"ד להיות בשבת, ובא זונין ממונה של בית ר"ג, ואמר הגיע עת לבער את החמץ. **אם כן ר"ג שבימי רבי צדוק הוא ר"ג הזקן, שהיו שניהם בזמן הבית**, אף על פי שר' צדוק ראה החורבן, אבל לא רבן גמליאל, וכמו שהתבאר מההיא דפרק הנזקין (גיטין נ"ו.), ור"ג ברבי בדור שלישי היה".

ב. אבל באמת שקושייטי אינה נכונה, וגם מש"כ בכפתור ופרח לכאורה תמוה הוא מאוד, דכעת עיינתי **בסדר הדורות** (ח"א, אות ג', דף ל"ז. וכו') שמאריך בערך רבן גמליאל, ומוכיח ממאות מקורות בחז"ל שהיו **שלושה רבן גמליאל ולא שנים**, ר"ג הזקן, ר"ג דיבנה, ור"ג בנו של רבינו הקדוש. רבן גמליאל הזקן נסתלק ח"י שנים קודם חורבן ביהמ"ק ביבנה, לשם גלתה הסנהדרין ארבעים שנה קודם החורבן, ולאחריו מלך בנו רשב"ג דמתקרייא "הנהרג" והיה מעשרת הרוגי מלכות וממנהיגי המרד נגד הרומאים, ובעת החורבן לא היה נשיא בישראל כי הרומאים רצו להרוג את כל המשפחה על שרשב"ג תמך במרד כנגדם, ועל זה ביקש רבי יוחנן בן זכאי בגיטין (שם) שיתנו לו שלשלתא דרבן גמליאל, ולאחר החורבן המליכו ביבנה את בנו רבי גמליאל, והוא סתם רבן גמליאל ביבנה, ואף שהיה צעיר הרבה מרבי צדוק, אך בקידושין (ל"ב:) חזינו דרבן גמליאל השני היה בזמן רבי צדוק, ושימשו, ורבי צדוק לא רצה שישמשו עי"ש.

ואף אמנם שרבי צדוק היה בעיקר בזמן רבן גמליאל הזקן, ואכל עמו בירושלים קרבן פסח שצלה בעצמו כדאי' להלן (ע"ד). במשנה, ובגמ' (ע"ה.), וכן ממעשה דאי' בירושלמי (סנהדרין פ"א ה"ד) ומובא **ברבינו חננאל** (סנהדרין י"ח.), שמתאר כיצד היה מושב הסנהדרין בימי רבן גמליאל הזקן, עכ"ז אפשר לומר דמעשה זה המובא בסוגיין היה אחרי החורבן, בזמן רבן גמליאל השני, ואף שהיה צעיר מאוד מרבי צדוק, ונהג בו כבוד כהמעשה שהביא בסדר הדורות לעיל, אך בוודאי רבי צדוק נכנע אליו שהיה הנשיא, וכדאי' בבכורות (ל"ו.) שר' צדוק הלך לרבן גמליאל לשאול שאלה על מום דבכור, ושם הוא בודאי ר"ג השני דזה היה אחד מב' המעשים שגרם להדחתו של ר"ג מהנשיאות (ברכות ל"ו:), וא"כ שפיר י"ל שאף נסע לשבות אצלו, ולכך תוס' לא הקשו מאומה, דהיה כבר אחרי החורבן.

א"נ י"ל, שהיה המעשה בזמן רבן גמליאל הזקן, וכמו שכתב הכפתור ופרח הנ"ל, ומה שתוס' לא הקשו מדוע לא עלה לרגל, דהסנהדרין היתה אז ביבנה, ומכוח מצות העשה של קיום הסנהדרין בכל עת, הוכרח רבן גמליאל להישאר ביבנה, ומה שהקשו התוס' לעיל היה רק על ר"י בן בתירא, שלא היה סיבה שישאר בנציבין ולא יעלה לירושלים. או שהקשו על ר"י בן בתירא שב' שנים רצופים לא עלה לירושלים, ואילו רבן גמליאל כן עלה לרגל מעל"ע, וכעדותו הנ"ל.

ג. שו"ר, שאף המעשה של הקרבן פסח הנ"ל, לא בהכרח היה אצל רבן גמליאל הזקן, אלא אצל רבן גמליאל השני שהיה אחרי החורבן, וכ"כ **השאלת יעבץ** (ח"א סס"ט) דבלי ספק דרבן גמליאל במעשה זו הוא רבן גמליאל דיבנה **שהיה אדונו של טבי**, שהיה חי אחר החורבן, וע"ש שהוכיח מכאן דהקריבו קרבנות פסח בירושלים אפילו אחר החורבן, וכ"כ בשו"ת **מהר"ץ חיות** (ח"ב או"ח ס"ב ובקונטרס עבודת המקדש ס"ג) עי"ש. אמנם מהדיוק והראיה של השאלת יעבץ ש'טבי' היה משרתו של רבן גמליאל השני, יש לדייק דבמעשה בסוגיין היה רבן גמליאל הראשון, שמשרתו היה זונין כמובא בסדר תנאים ואמוראים (ערך זונין), והיה אביו של רבי בייתוס בן זוןן חברו של רבי עקיבא.

ד. וכעת מצאתי בספר **יוחסין** (מאמר ראשון ד"ה ודע כי רבי צדוק), שעמד ברוב הנקודות שעוררנו לעיל, ומסיע ע"פ הזה"ק (פר' יוצא) שהיו שני רבי צדוק, רבי צדוק הזקן שהיה בזמן החורבן, והוא היה בזמן רבן גמליאל הזקן, ורבי צדוק השני אביו של רבי אלעזר בר צדוק, שהיה בזמן רבינו הקדוש, ואביו רבי צדוק בתרא, היה מתלמידי רבן גמליאל השני – הוא רבן גמליאל בן יבנה, ולדבריו היכן שמובא רבי צדוק סתם הכוונה לרבי צדוק הזקן ורבן גמליאל הזקן, והיכן שמובא רבי אלעזר בר צדוק משם אביו, הכוונה לרבי צדוק השני שהיה בזמן רבי גמליאל השני, אמנם השאלת יעבץ והמהרי"ץ חיות הנ"ל לא הבינו כך, דבמעשה דקרבן פסח, מובא משום רבי צדוק בעצמו עי"ש.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ואעיר עוד, שבמקום אחר בספר יוחסין (אות ג') הוא בדרך אגב מזכיר את המעשה הנ"ל ממנו מוכיחים השאלת יעבץ והמהר"ץ חיות שהקריבו קרבן פסח אחר חורבן ביהמ"ק, דטבי היה עבדו של ר"ג השני שניהן אחרי החורבן, אבל הספר יוחסין שמזכיר מעשה זה, כותב שאכן היה זה עם רבן גמליאל השני, אך זה היה קודם החורבן, וטבי שימשו עוד קודם שניהן בנשיאות, ומדייק כן מדברי רש"י שכתב שם "בזמן הבית היה", עיי"ש.

ה]. להשלמת הענין, יש לציין דאיתו מעשה המובא בסוגיין, אי' אף בתוספתא (פסחים פ"ג, י"א), אך שם איתא שזה היה בביתו של רבן גמליאל בלוד, [יש שרצו לתקן הגי' ל'יבנה' כדאי' בגמרא דידן, ועי' ב'דורות הראשונים' (ח"ג עמ' 355) מקיים הגירסא "בלוד", ואף הגר"א זצ"ל בהגותו על התוספתא לא הגיה בזה כלום], ומכמה מעשים המובאים בתוספתא, בפסחים (י', י"ב), ובתענית (ב', ה'), רוצה רבי ראובן מרגליות להוכיח, שרבן גמליאל דיבנה היה אחרי החורבן גר בלוד, לפני שהלך לגור ביבנה, ומכל זה מוכח שמעשה זה אכן היה עם רבן גמליאל השני, שהיה אחר החורבן, ולכך לא קשה מידי שלא עלה לרגל. עם סיום כתיבת הענין, קיבלתי דורון ממו"ר הגר"י וייס שליט"א גאב"ד נוה אחיעזר, מאמר שדנו בדברי הכפתור ופרח הנ"ל, ומחמת אריכותו לא אביאנו אף לא במקצתו, אך אצרף אותו לדף זה הנשלח לכם.

דף מ"ט עמוד ב'

בגמ', ולא ישא בת עמי הארץ מפני שהן שקץ ונשותיהן שרץ וכו'.

ו]. כתב הטור (אהע"ז סי' ב') דלא בכל עם הארץ קאמר, אלא במי שהוא חשוד לעבור להכעיס. וכתב הב"י (שם) דנראה דהטור למד כן ממש"כ הרא"ש על הא דקאמר ר"א בסמוך ע"ה מותר לנוחור ביוה"כ דנראה כפירש ר"י (תוד"ה ויש) דמייירי במכיר וכופר כדי להכעיס והוא רע לשמים ולבריות ואיכא בהריגתו משום פקוח נפש, והטור הבין דהא דקאמר שהן שקץ ונשותיהן שרץ, ג"כ בע"ה כה"ג איירי. אמנם הב"י כתב דאין נראין לו דברי הטור, אלא אפילו אינו עובר להכעיס אלא לתאבון או שאינו בקי בדקדוקי מצות הם שקץ ונשותיהם שרץ קרינן ביה, וכתב דכן משמע ברש"י שכתב דנשותיהם שרץ שאין זהירות במצות. וע"ש בדרישה שדחה הראיה מרש"י, דרש"י דקדק לכתוב כן בהא דנשיהם שרץ, ולא פירש כן בהן שקץ דבע"ה העובר להכעיס איירי, אלא בנשותיהם גם כשאין עוברין להכעיס, מ"מ נטפלין אחר בעליהן כיון דעכ"פ אין זהירות במצות.

בגמ', ועל בנותיהן הוא אומר ארור שוכב עם כל בהמה.

ו]. פירש"י שדומות לבהמה שאין להן לב להבין כי היא חייך ואורך ימים. הט"ז (אהע"ז ריש סי' ב') כותב: נראה פירוש לדבריו דטבע הנשים שיבטלו בעליהן מתורה בשביל שהם סוברים שמכח זה יתעסקו בסחורות ויהיה להם טובות עוה"ז, משא"כ אם יעסקו בתורה לא יהיה להם רק עוה"ב לחוד, ובאמת אינו כן אלא היא חייך בעוה"ז ואורך ימים בעולם שכולו ארוך. ולמדנו מדברי רש"י אלו שאם נמצא בת לע"ה שהיא חכמה ומבינה ענין שזכרנו, דאין בזה איסור מצד שאביה עם הארץ, עכ"ל. וכתב הברכי יוסף (שם) דלפ"ז אם היא בת עשיר וחותרו מספק לו צרכיו, כאשר עשו רבים מנדיבי עם שפיר דמי ע"כ.

בגמ', אר"א עם הארץ מותר לנוחור ביוה"כ שחל להיות בשבת וכו'.

ו]. והרב יעב"ץ זצ"ל (בהגהות על אתר) כתב בשם ספר חסידים דמפרש כשרודף עם הארץ ביום כיפורים אחר יהודי חברו להורגו, ואף על גב דבסתם רודף אם יכולים להציל לנרדף באחד מאבריו של רודף אין רשאים להורגו, אבל בעם הארץ אין חוששין לו כל כך, אבל באופן אחר בודאי אסור להורגו, עיין שם.

בגמ', תניא היה רבי מאיר אומר כל המשיא בתו לעם הארץ כאילו כופתה ומניחה לפני ארי וכו'.

ט]. כתב הנודע ביהודה (אה"ע מהדו"ת סי' ע"ט) תמהני על רוב העולם שלתת בתם לעם הארץ הוא פשוט אצלם ואין חושש להמנע והוא נגד דברי חז"ל שאמרו כאילו כופתה ומניחה לפני ארי, ולהתחתן עם צורבא מרבנן ששמו כשם אבי הכלה הם שואלים ולא תהא תורה שלימה שלנו כצוואה בעלמא. ועיין שם בליקוטי הערות בשם שלחן העזר שמיישב "מנהג העולם" בזה, דחמירא סכנתא מאיסורא, וצוואה דר"י החסיד נידון כסכנתא, אך מדברי הגמ' משמע שגם זה סכנה, עיי"ש.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומנם בל"נ: rabinoviz@gmail.com